

TURINYS

- 8** Kodėl Lietuva negarsėja obuoliais?
- 52** Planuoju sodą. Nuo ko pradėti?
- 94** Sodo kūdikių priežiūra
- 106** Geri poskiepai – vis dar deficitas
- 130** Motininė poskiepių plantacija. Kam ji aktuali?
- 140** Apie skiepijimo ligą ir ja sergančiuosius
- 150** Sodas balkone
- 162** Kova su kenkėjais ir ligomis
- 172** Veislių įvairovė: kaip naujos keičia senas

Už lietuvišką sodininkystę!

Sodelis lietuviui – nuo seno svarbus. Bet dabar jo reikšmė keičiasi, jis tampa svarbia edukacijos vieta, kurioje jauni tėvai savo mažyliams gali parodyti vaismedžių žiedus, kaip užauga vaisiai, uogos, kaip jie atrodo ne išdėlioti parduotuvių lentynose, o kabantys ant šakų.

Žinoma, išlieka ir pirminė sodo *turėjimo* paskirtis – užsiauginti vaisių. Tiesa, dabartiniuose mažuose sklypeliuose prie namų jų negali prisiauginti tiek, kad užtektų visai žiemai. Čia tik anksčiau, sovietmečiu, lietuviai stengdavosi pasisodinti 10 obelių, iš kurių 5 – būtinai žieminės, kad šaltuoju metų laiku turėtų bent

kokių vaisių. Juk anuomet parduotuvėse prie obuolių, atvežtų iš Vengrijos, nusidriekdavo ilgiausios eilės!

Dabar to nebereikia, parduotuvėse ir turguose turgeliuose pasirinkimas didžiulis. Bet, kąsdamas vaisių iš savo sodo, žinai, kad jį užsiauginai be chemijos, todėl gali suvalgyti visut visutėlį, išmesti tik kotuką.

Dar vienas dalykas. Augalai mums suteikia dvasinės ramybės ir pusiausvyros. Ne kartą šioje knygoje minėsime, kodėl su kavos puoduku rankoje verta išeiti į sodą. Pasigėrėti gamta, kiemelyje sukurta savo rankomis, – nuostabu! Ir neverta per daug graužtis dėl nesėkmių: „Vaje, neprižiūrėjau, numirė...“ Prižiūrėkite savo sodą, kaip sugebate, ir nenuleiskite rankų. Galbūt ši knyga jums padės pramokti sodo augalų priežiūros abėcėlės.

„Sodo metai“ – ne vadovėlis studentams mokytis, ji skirta žmogui, norinčiam prie namų pasisodinti ir užsiauginti du tris augalus, gal kiek daugiau. Linkiu, kad knygoje rastumėte ne tik žinių, bet ir įkvėpimo, jog viskas įmanoma. Net jei gyvenate daugiabutyje ir neturite žemės sklypelio. Juk galima užsiveisti sodelį tiesiog balkone!

Ši knyga yra ir nuoširdi padėka mano sodininkystės mokytojams ir bičiuliams: Gediminui Stubrai, Petrui Lanauskui, Vilhelmui Paukštei, Vladui Venskutoniui, Antanui Ryliškiui, Leonui Juozelskiui. Kadaisė mes vieni kitus vadinome kovų „Už lietuvišką sodininkystę“ draugais, dabar kviečiu jus tapti šio sodininkų sąjūdžio nariais!

Algirdas Amšiejus

SODAS BALKONE

Jei neturiu žemės, ar galiu užsiveisti sodelį tiesiog daugiabučio balkone? Į kurią pasaulio pusę jis turėtų būti orientuotas? Kokius sodo augalus tinka jame auginti? Kas apdulkins žiedus daugiabučių kvartale, kuriame niekas nelaiko bičių? Jei pasisodinsiu balkone sodelį, ar galėsiu išvykti atostogauti? Tai tikri klausimai, apnikę vieną miestietę, kuriai šovė mintis balkone auginti ne tik gėles. Pabandykime aptarti visas sodelio įrengimo ne ant žemės paviršiaus stadijas.

Iš tiesų – mikrosodelį galima užsiveisti ir balkone, tobula, jei jis orientuotas į rytus ar į vakarus, neblogai – jei į pietvakarius ar pietryčius. Netinkamiausia vieta sodeliui – šiaurinis ir pietinis balkonai. Aišku, galima sodo augalus auginti ir šiaurinėje pusėje, tam tinkamiausios aktinidijos, bet kitos uogos, negaudamos saulės, bus labai rūgščios. O užsiveisę sodelį pietiniame balkone būsite priversti nuolat atsiprašinėti iš darbo – dangstyti augalus nuo saulės, gelbėti juos, kad neiškeptų.

Geriausia, kai tiesioginės saulės spindulių balkonas gauna 3–4 valandas, tada jame pavyks užsiauginti sveikų vaisių, uogų (ir daržovių). Saulės šviesa labai daug reiškia, jos trūkstam augalas ima kaupti nitratus. Pavyzdžiui, laboratorijoje ištyrus ant palangės augintų svogūnų galvučių laiškų, rasta nitratus, normą viršijančių sep-

Sodelis geriausiai augs rytiniame, vakariniame, pietrytiniame arba pietvakariniame balkonuose.

tynis kartus. Žmogus buvo apstulbęs: „Aš gi jų netręšiau, auginau vandenyje!“ Ne trąšos svarbiausia, o fotosintezė. Kai ji nepakanka, siekdamas išgyventi augalas lapuose pradeda kaupti nitratus, po kiek laiko virstančius jam reikalingais nitritais, baltymais.

Svarbu, kad augalams būtų ir ne per karšta. Įstiklinto balkono sienos turėtų būti baltos, o dieną jame reikėtų užtraukti užuolaidą (pro marlinę patenka užtektinai šviesos, reikalingos vykti fotosintezei) ir būtinai vėdinti. Tam yra „seneliais“ sodininkų vadinami įtaisai, kurie, nustačius tam tikrą oro temperatūrą, praveria langus, o paskui juos užveria. Šis šiltnamiuose plačiai naudojamas automatinis įrenginys nėra brangus, jį galima pritaikyti ir balkone. Jeigu butas 2–3 aukšte, „senelis“ savo darbą atliks nuostabiai, tik pirmame netiks, nelabai saugu.

Istiklintame balkone įrengiamam sodeliui labai svarbu vėdinimas.

Neistiklintame balkone pavasarį kartais verta iš agroplovėlės ar polietileno susimeistraiuti šiltnamiuką. Aišku, žiūrint, ką ruošiesi sodinti. Beje, nereikia tikėtis, kad sodelis balkone išmaitins visą šeimą. Kiekvieną rytą ar vakarą pabūti su augalais yra didelis, o nusiskinti be chemijos išaugintą uogą – papildomas džiaugsmas.

Braškės ir žemuogės balkone: ir gražu, ir skanu.

Kokius sodo augalus tinka auginti balkone? Visų pirma, jie turėtų būti greitai duodantys vaisių, avietės, braškės, žemuogės puikiai tiks. Aišku, joms būtinas tinkamas apšvietimas, laistymas ir vėdinimas. O kas jas apdulkins, juk mieste bites mažai kas laiko? Galima prisivilioti begeluonių bičių: surišti tuščiavidurių augalų (bambukų, garšvų, builių) stiebų ir pakabinti balkone. Arba – kita išeitis – elgtis kaip kinams, kurie išmirus bitėms lipa į obelis, kriaušes ir apdulkina jų žiedus. Tam naudoja šepetėlius iš žąsų pūkų ar žmogaus plaukų, tinka ir akvareliniai teptukai iš voverės uodegos plaukelių. Taigi taip reikėtų elgtis ir mums – kavos puodelį į ranką ir kiekvieną rytą, ne visai anksti, eiti į balkoną padirbėti bitute: teptuku atsargiai, nesužeidžiant patapnoti vieną žiedą, kitą. Kodėl kas rytą? Kuokeliai kasdien gyvybingi, bet piestelė ne kasdien atsidariusi.

Braškės balkone atrodo labai dekoratyviai, o jei šeimininkai išradingi – netgi įdomiau nei petunijos. Pas vienus žmones esu matęs pakabintą maždaug metro ilgio, 10 cm skersmens plastmasinį vamzdį su šone išpjautomis skylutėmis ir į jas susodintomis braškėmis. Tikras sodo meno kūrinys: laistomas iš viršaus, žemė iš apačios nebyra, suaugusios braškių šaknys ją sulaiko.

MAŽYTĖS BRAŠKIŲ PASLAPTYS

- Perkant reikia atkreipti dėmesį į kelmelio storį. Kuo jis storesnis, tuo daugiau turi žiedinių ragelių, iš kurių išsivysto žiedynai (žr. nuotr.).
- Jeigu balkone auginčiau braškes, jų daigus keisčiau kasmet ar kas dvejus, ilgiau nelaikyčiau. Jie daug nekainuoja,

kiekvienais metais galima nusipirkti šaldytų „free A“ daigų.

- Išgėrus kavą, tirščius galima išpilti į braškių vazoną – parūgštins jų dirvą.

Avietes galima skinti ir su kotukais – taip skanauti bus ir patogiau, ir smagiau.

Vis dėlto geriausiai balkone pavyksta auginti remontantines avietes, jų vaisiai nekirmija, o priežiūra paprasta. Jeigu vazonėlyje neleisi augti 5–8 stiebams, o tik 2–3, galėsi susiformuoti net aviečių medelį: ir gražu, ir uogos gerai dera. Jeigu balkonas neįstiklintas ar jo langai dažnai atverti, avietės prisikvies ir bičių, jų nektaras šiuos vabzdžius be proto vilioja. Aišku, jei bitelės nepasirodo, teks begeriant rytinę kavą šepetuku, pasigamintu iš ant degtuko užsuktų žąsų pūkų, žydinčias avietes apdulkinti pačiam.

Nuderėjusius remontantinių aviečių ūglius rudenį reikia nupjauti, o jų vazoną balkone prieš žiemą apšiltinti.

Balkone tinka auginti ir sumedėjusius vaiskrūmius, ypač įdomiai atrodo 100–110 cm aukščio medelio formos agrastai, serbentai. Jie neužima daug vietos, puikiai dera ir 3 l talpos vazonuose, iš po balkono turėklų kyšančios *medelių* galvutės su uogomis (ypač serbentų) iš lauko atrodo viliojančiai. Bet žiemai šiuos vaiskrūmius reikėtų „aprengti“, kad jų žemė neišaltų labiau nei -12°C – esant tokiai temperatūrai šaknys nušąla. Vazono „aprangą“ – tai apsukimas polistirenu, veltiniu ar kailiu, galima visus balkone žiemojančius vazonus sudėti į dėžę su sausomis pjuvenomis. Kita išeitis – augalus susodinti į labai didelį – 50–70 l talpos – vazoną. Bet kiekgi tame balkone vietos? Beje, balkone žiemojančių nei vaiskrūmių, nei kitų augalų laistyti nereikia.

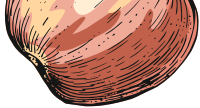
Vis dėlto kamieninių vaiskrūmių priežiūra balkone – specifinė. Reikia jiems neleisti turėti 4–5 šakų, nugenėti, palikti tik vieną dvi, kad šaknys sugebėtų išmaitinti. Nusiteikite, kad medelio vainiką teks koreguoti ne kartą. Pavyzdžiui, noksta serbentų kekė, šalia jos ima tįsti kita šakutė, siekia praaugti. Tada reikia patrumpinti konkurentės viršūnėlę, kad daugiau neaugtų ir gražiai šakotųsi. Arba – *susižadino* viršūninis pumpuriukas, prieini ir pirštais gražiai nugnybi, kad neaugtų į viršų.

Jei vazone aplink vaiskrūmį bus pasodinta narcizų, petunijų, nasturtų, bus ir gražu, ir privilios begeluonių bičių. Dar vienas dalykas: gėlės iš žemės pasisavins maisto medžiagų, kurių vaiskrūmiui nereikia, taigi visi puikiai sutars ir augs.

Praėjus 3–4 metams kamieninius vaiskrūmius reikia persodinti į kitą (nebūtinai didesnę) vazoną, pripiltą naujos kompostinės žemės. Paskui – šiek tiek apgenėti, nes persodinant į kitą vazoną dalis šaknelių nukris, bus pažeistos, taip gerai nemaitins – teks atkurti šaknų ir šakų balansą.

Persodinant balkone sodo augalus, vazono dugne būtina įrengti gerą drenažą – geriausia pridėti nuplautų akmenukų arba stiklo šukių. Įprasta vazono skylę apdėti molio šukėmis, bet prie jų sudrėkusių prilimpa žemės grumsteliai ir sulaiko vandenį. O per stiklo šukes vanduo visuomet *praslysta*. Sudaužei storo stiklo bu-

telį, ant dugno paskleidei 2–3 cm šukių sluoksnį – nuostabus dre-nažas! Sausra augalą nužudo ne visuomet, jį dar galima atgaivinti. Bet jei prigerė, nebeatgaivinsi – šaknys uždūsta.

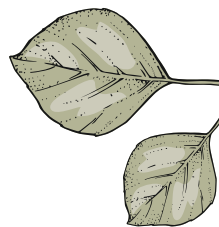
Jau esu užsiminęs, kad šiauriniame balkone tik vienintelis auga-las – aktinidija – gali sunokinti vaisius. Tačiau reikia žinoti, kad pasirinkus auginti margalapę aktinidiją būtina pasodinti du auga-lus, kitaip nederės – tam reikia vietos. Dailiąją (smailialapę) akti-nidiją galima auginti ir vieną, ji savidulkė. Tačiau pradeda derėti labai vėlai – tik penktais–septintais metais – tektų išgerti dešim-tis litrų rytinės kavos belaukiant derliaus.

Esu matęs balkone kaip bonsą auginamą vynuogę: kamienas 5 cm skersmens ir vos trys kekės vaisių, daugiau neleidžiama, kiekvieną rytą pagenima. Tos trys kekės – aišku, labai skanios. Ši vy-nuogė augo kokių 45 l talpos mediniame vazone ir jį sutrupino! Žinia, vynuogių šaknys labai galingos, jos ieškos maisto bet ko-kiomis sąlygomis. Gamtoje vynuogės auga net kalnų šlaituose, tarpuose tarp akmenų, vos 20 mm žemės tarpelyje.

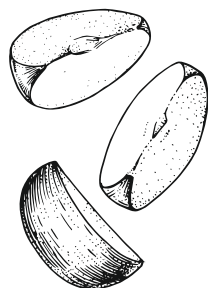
Negenėta vynuogė niekados neduos skanių vaisių.

Mačiau balkone auginamą ir kitą vijoklinį augalą – kininį citrinvytį, jo uogų ilgos raudonos kekės atrodo labai gražiai. Net jei ir gausiai nedera, citrinvytis puošia balkoną vydamasis ant jam būtinų atramos. Šis iš Rytų kilęs augalas, kaip ir vynuogės nebijantis tiesioginių saulės spindulių, gali tapti puikiu pavėsiu kitam augalui.

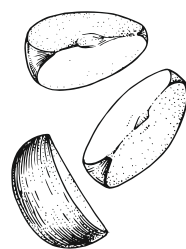
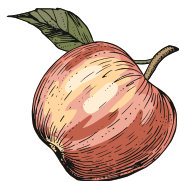
Kininiam citrinvyčiui augti būtina atrama.

Citrinvyčiai natūraliai auga Tibeto, Korėjos, Kinijos kalnuose, jo prigimtinis dirvožemis – su prikritusiais lapais, spygliais. Norint šį azijietišką vijoklį įkurdinti balkone, gilaus vazono nereikia, bet jis būtinai turi būti pripildytas lapų puvinio. Kas 4–5 metai žemę aplink šį augalą teks nukasti ir pakeisti kita.

Galima balkone užsiauginti ir koloninę obelaitę, ypač įskiepytą į mažiausią, nykštukinį poskiepį P22 – tokia užaugusi bus maždaug metro aukščio, jai užteks 15–20 l talpos vazono. Kodėl būtent koloninė labiausiai tinka balkonui? Nes dera jau pirmaisiais metais, o kai žydi, kaimynai iš priešais esančio balkono iš nuostabos gali *išsinarinti* akis matydami baltuojantį stulpą! Tiesa, daug obuoliukų koloniniam medeliui nereikėtų leisti nokinti, kad būtų skanūs.

Balkone galima užsiauginti ir obuolių!

Koloninė obelis gali gyvuoti ir puikiai derėti 5–7 metus, paskui ją teks pakeisti. Bet sodinukas, kaip sako kaimo žmonės, ne karvę kainuoja, o miestiečiai pritaria – ne automobilį, galima nusipirkti kitą, o senąjį augalą nuvežus į pamiškę pasodinti. Bus žvėreliams džiaugsmo – obelis vis vien dar kurį laiką derės.

ATSKIRUOSE AR BENDRAME?

Kaip geriau: kad balkone kiekvienas augalas augtų atskirame vazone, ar verčiau įvairius susodinti į didelį vazoną? Balkone tai neturi reikšmės, galima auginti ir atskiruose, ir susodinti į

vieną didelį, pavyzdžiui, koloninę obelį apjuosti braškėmis.

Jei įprastame sode aplink koloninę obelaitę auga žolė, vaisių nesitikėkite, medelis neaugs. Bet balkone viskas kitaip.

Nereikia baimintis, kad sodelis balkone jus visai vasarai įkalins mieste. Tikrai galėsite išvažiuoti į pajūrį nesijaudindami, kad augalai išdžius. Jau yra specialių keraminių vazonų, kurie gausiai laistomi sugeria vandenį, o paskui iš lėto jį atiduoda augalui, yra ir automatinių laistymo sistemų, tinkamų naudoti balkonuose. Bet žinau pačią seniausią ir pigiausią: vazonai su augalais sunešami į vieną vietą, šalia aukščiau pastatoma didesnė talpa su vandeniu, į ją panardinamas vilnionių siūlų (ypač tinka trijų keturių gijų) kamuoliukas su svareliu, kad neiškiltų į paviršių. Gerai vandenį sugeriantys vilnoniai siūlai nutiesiami į vazonus. Viskas! Tiesa, kažin ar augalams vandens klius sočiai, bet kad jie nenumirs – tai faktas.

O kol esate namuose, svarbu sodelio neperlaistyti, nebus gerai, jei jį laistys visi šeimos nariai: tėvai ir dar vaikai. Tokiu atveju reikėtų sudaryti laistymo grafikus, jie galėtų tapti gamtos stebėjimo

žaidimo sudedamąja dalimi. Pamatuoti, kiek per dieną paaugo lapelis, ūgelis, pasikabinus termometrą fiksuoti, kaip augalų vegetaciją veikia oro temperatūra, – smagus užsiėmimas su vaikais ar anūkais, daug smagesnis nei žuvyčių stebėjimas akvariume. „O, jau pražydo!“, „Anūkėli, neskink, dar neprinoko!“, „Jau suvalgyta?“ – kiek daug emocijų galima patirti.

Mažuosius galima išmokyti atpažinti, kada augalui trūksta drėgmės, o kada jos per daug. Jei suspaudus saują žemių pro tarpupirščius ima tekėti vanduo – sodinuko šaknys jau mirksta vandenyje, jei žemė sulimpa į *kibiną* – viskas gerai, drėgmės pakanka, jei nesulimpa, byra – drėgmės trūksta. Žinoma, šiuo būdu galima tikrinti žemės drėgnumą tik didesniuose vazonuose, iš mažesnio tiek žemės neišimsi.

Tiesa, net ekologiškai auginamo balkoninio sodo augalus teks tręšti, kitaip sunkoka bus ką nors užsiauginti. Augalas auga, leidžia lapus, mezga žiedus, nokina vaisius, brandina sėklas tik sau, jis negalvoja apie žmogų. Jei norite iš augalo ką nors gauti, turite jam ir duoti.

Balkono augalus geriausia tręšti ilgo poveikio, vadinamosiomis osmosinėmis trąšomis, kurias augalas pasisavina iš lėto priklausomai nuo temperatūros ir drėgmės. Jeigu litrui žemės teks 0,5 g šių trąšų, sunokusius vaisius galėsite vežti tirti į kokią tik norite laboratoriją, neras jokių cheminių medžiagų. Aišku, jei augalų žemė prieš tai paruošta tinkamai: turi pakankamai humuso, įrengtas drenažas.

Osmosinės trąšos yra cheminės. Bet galima nusipirkti ir įvairių biologinių: suspausto paukščių ir gyvulių mėšlo, išrūgų, komposto arbatos, pagamintos iš sliekų perdirbto komposto. Galima ir pačiam pasigaminti žolių raugo, bet kaimynai kažin ar būtų patenkinti, kai juo laistytumėte.

Turėkite galvoje, kad balkone užsiveisus sodelį atsiras ir įvairių gyvių, bet nereikia jų bijoti. Pavyzdžiui, žygių, mintančių amarais, blakių kareivėlių, suėdančių vikšrus, ar vorų, sugaudančių krūvas baltasparnių ar kitų kenkėjų. Tik auslindos nėra gerai, jos

pažeidžia medelio lapus, praduria vaisius, čiulpia jų sultis. Kova su jomis paprasta: išskaptuoji morkos vidų (storesnį galiuką), pridengi drėgnu skudurėliu ir palieki. Atėjęs po kurio laiko kartais randi tiek vidun sulindusių auslindų, kad nė degtuko neįkištum. Paimi morką ir išneši. Aš ir bičių aviliuose taip gaudau auslindas.

Garantuoju: sodas balkone kasdien dovanos naujų atradimų.

